

УДК: 336.22

А.О. Тимошенко

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто ознаки податкового контролю, його призначення, складові формування нової парадигми організації перевіркової роботи в системі податкового контролю.

The characteristics of tax control, its purpose and the components forming the new paradigm of the checking of the system of tax control are considered in the article.

Ключові слова: податковий контроль, організація перевіркової роботи, ефективність податкових перевірок, податкові надходження, податкові сплати, податкові потоки.

Управління податковими відносинами складає ядро фінансової політики будь-якої держави, оскільки остання повинна бути впевнена в можливості залучення достатньої суми податкових коштів у казну країни як у короткотермінові, так і в довготермінові проміжки часу, щоб не виникало перешкод для жодної сфери діяльності, що фінансується з державного бюджету. В свою чергу, формування самодостатньої моделі системи оподаткування неможливе без ефективного податкового контролю.

Нині більше 80% доходів вітчизняного бюджету складають податкові надходження. Отже, виникає потреба сформувати механізм, який спонукав би платників податків до виконання конституційного обов'язку щодо сплати податків, який створив би атмосферу партнерських відносин між контролюючими органами та бізнес-структурами і дозволив би державі задовольняти пріоритети й утворювати потоки фінансових ресурсів необхідного обсягу та спрямування, тобто йдеться про системне управління податковими надходженнями, де податковий контроль виступає найбільш проблематичним елементом моделі функціонування ринкової економіки.

В економічній літературі проблема організації податкового контролю висвітлена достатньо широко, принаймні, в контексті загальної характеристики функціонування податкової системи чи критики податкової політики. Зокрема, в Україні вивченню цих питань присвятили свої роботи В. Андрущенко, М. Дем'яненко, Т. Єфименко, П. Лайко, В. Мельник, В. Онищенко, Н. Прокопенко, В. Синчак, А. Чередніченко, Л. Тарангул, Л. Шабліста [1–11] та інші вчені. Водночас дослідження відбуваються переважно у напрямі удосконалення чинного податкового законодавства і практично відсутні розробки стосовно чіткого механізму здійснення контрольної функції податків, методів оцінки результатів діяльності податкових органів в частині реалізації контрольних заходів, зокрема визначення шляхів зменшення можливостей ухилення від сплати податків та розробки стандартів податкової перевірки платників податків, що мають схильність до вагомих фіскальних ризиків.

Відтак виникає необхідність окреслення нових концептуальних підходів до організації податкового контролю на базі створення системної моделі.

Мета даної статті полягає у тому, щоб з урахуванням досягнень економічної науки та використання досвіду зарубіжної та вітчизняної практики [12–17] сформувати нову парадигму управління податковими перевірками, яка відповідає сучасним вимогам та сприяє розв'язанню найбільш актуальних проблем функціонування податкової системи.

Досить значну частку модифікації податкового менеджменту на сучасному етапі складає модернізація системи податкового контролю.

Податковий контроль об'єктивно необхідний, оскільки він забезпечує успішне виконання податковими органами прогностичних показників податкових надходжень шляхом запобіжних заходів щодо небажаних явищ та корегування відхилень від визначених параметрів сплати податків. Висока ефективність податкового контролю є однією з умов підвищення ефективності податкового менеджменту, ця закономірність простежується на всіх етапах податкового процесу.

Найважливіші ознаки податкового контролю полягають у тому, що він:

- є важливою функцією податкового менеджменту та регулювання економіки і соціальної сфери держави;
- сприяє дотриманню законодавчо визначених інтересів держави у процесі виконання дохідної частини бюджету;
- призначений для реалізації податкової політики та створення умов стабільного розвитку соціально-економічних процесів;
- охоплює рух податкових потоків;
- є складовою частиною фінансового контролю, що здійснюється податковими органами;
- забезпечує своєчасність та повноту податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Призначення податкового контролю як моніторингово-контрольної системи полягає у забезпеченні виконання конституційного обов'язку зі сплати податків і зборів та оперативного реагування на відхилення у податковому процесі.

При формуванні нової парадигми податкового контролю в Україні необхідно розробити норми та стандарти організації проведення податкових перевірок на основі узагальнення досвіду організації і діяльності податкових органів різних країн. При цьо-

му виникає необхідність урахувати аспект різних організаційно-правових засад створення підконтрольних підприємств, специфіки діяльності окремих галузей.

В основі ефективного податкового контролю повинен бути своєчасний та якісний аналіз результативних показників, які характеризують виконання прогностичних показників податкових надходжень, чого можна досягнути запровадивши ефективну систему обліку.

Розвиток органів ДПС супроводжується розвитком податкових інформаційних технологій. ДПС має розвинену регіональну мережу підвідомчих структур із великою кількістю учасників податкового процесу. Виникає потреба у створенні єдиної інформаційної системи, що дасть змогу включитися в електронний документообіг з Нацбанком України, кредитними організаціями і всією системою податкових органів.

Загальні умови ефективності організації податкового контролю в Україні полягають, на нашу думку, у:

- забезпеченні реальної прозорості податкового процесу;
- реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності податкового контролю, формування націленості на реалізацію пріоритетів розвитку економіки і задоволення соціальних потреб суспільства;
- створенні ефективних механізмів взаємодії контролюючих органів, формування спільних баз даних та процедур обміну інформацією, забезпечення стабільності форм та механізмів податкової звітності;
- підвищенні гнучкості системи податкового контролю, в тому числі забезпеченні її адаптивності до нових умов;
- впровадженні механізмів, які дозволяють у контрольній роботі враховувати принцип пріоритетності у податковому процесі;
- реалізації програм технологічного забезпечення системи податкового контролю, в тому числі впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Серед заходів, що сприяють підвищенню ефективності податкового контролю, можна виокремити такі: розробка показників, що характеризують результати контрольно-перевірочної роботи; впровадження нових підходів до формування кадрового потенціалу контрольних органів, створення умов неможливості корупційних дій; усунення дублювання в діяльності підрозділів податкових органів, що здійснюють контроль, оптимізація їх функціональних структур, розширення кадрового складу в низових ланках ДПС за рахунок скорочення кадрів центрального апарату; застосування домінант програмно-цільового функціонування діяльності податкових органів: підвищення рівня науково-методичного забезпечення діяльності податкових органів, включаючи й систему податкового менеджменту.

Прозорість податкового процесу можливо досягнути шляхом розширення обсягу регулярної інформації, яка надається органам податкового контролю та моніторингу, а також спрощення доступу до даних аналітично-інформаційних систем органів податкового менеджменту. Прозорість підсилює відчуття відповідальності посадових осіб та веде до суспільного компромісу.

Поряд із цим, потребує вирішення нагальне питання щодо розробки методичних матеріалів планування контрольно-моніторингових процедур за участю різних установ і контролюючих органів та ініціалізація громадських обговорень найважливіших нормативно-правових актів у сфері обліку, звітності, аудиту, що сприятиме розумінню обліковцями запроваджених правових приписів.

Необхідно підвищувати гнучкість системи податкового контролю, забезпечення адаптивності до законодавчих змін та мінливості фінансового середовища, що характеризується перманентними кризовими явищами, тобто формувати моделі девіантної поведінки учасників податкових відносин.

Реалії сьогодення вимагають упровадження прогресивних інформаційно-комунікаційних технологій на рівні всієї системи податкового контролю (автоматизація процесу планування документальних перевірок) та розробки методики попереднього, поточного й наступного аналітичного моніторингу.

Всі суб'єкти податкового контролю за наслідками здійснення контрольних процедур мають робити висновки щодо ефективності організації перевіркової роботи. Відповідно повинні бути розроблені методики, які б давали змогу органам податкового контролю реалізувати моніторингово-контрольні заходи та проводити необхідні аналітичні дослідження.

Розроблена автором схема нової парадигми податкового контролю в Україні відповідає завданням, поставленим в умовах сучасної світової системної кризи щодо конкретних обставин в Україні.

1. *Андрущенко В.Л.* Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування / В.Л. Андрущенко, Ю.І. Ляшенко // *Фінанси України*. — 2005. — №1. — С. 36–43;
2. *Дем'яненко М.Я.* Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку / М.Я. Дем'яненко // *Доповідь на Дев'ятих річних збор. Всеукр. конгр. вчен. екон.-аграр.*, 26–27 квіт. 2007 р. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 64 с.;
3. *Єфименко Т.І.* Основні напрями трансформації податкової системи в Україні / Т.І. Єфименко // *Фінанси України*. — 2007. — №9. — С. 9–13;
4. *Лайко П.А.* Податкове регулювання підприємницької діяльності: Монографія / П.А. Лайко, Р.П. Жарко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 254 с.;
5. *Мельник В.М.* Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу: Монографія / В.М. Мельник — К.: Комп'ютерпрес, 2006. — С. 212.;
6. *Онищенко В.* Податковий контроль (основи організації): Монографія / В. Онищенко. — К.: Вісник податкової служби, 2002. — С. 432;
7. *Прокопенко Н.С.* Україна, європейські держави і сукупний податковий тягар: порівняльний аналіз / Н.С. Прокопенко // *Агросвіт*. — 2009. — №17. — С. 20 — 22;
8. *Синчак В.П.* Система оподаткування у сільському господарстві в умовах вступу України до СОТ / В.П. Синчак // *Стратегія розвитку і реалізації потенціалу АПК: Монографія / Відп. за вип. Ю.С. Цал-Цалко, К.О. Бужимська*. — Житомир: Спілка економістів України, 2008. — С. 202–212;
9. *Чередніченко А.П.* Податковий контроль в умовах трансформаційної економіки України: Монографія / А.П. Чередніченко. — К.: Аспект-Поліграф, 2005. — С. 204;
10. *Тарангул Л.Л.* До теоретичних засад формування регіональної податкової політики / Л.Л. Тарангул // *Проблеми економіки перехідного общества / Отв. ред.: В.М. Геєц, Д.С. Львов*. — Запоріжжя: ГУ "ЗИГМУ", 2004. — С. 344–358;
11. *Шабліста Л.М.* Податки як засіб структурної перебудови економіки: Монографія / Шабліста Л.М. — К.: Ін-т економіки НАН України, 2000. — 217 с.;
12. *Нікітішин А.О.* Адміністрування податків в умовах фінансово-економічної кризи / А.О. Нікітішин // *Фінанси України*. — 2010. — №1. — С. 38–45;
13. *Петрук О.М.* Модернізація системи господарського контролю в Україні / О.М. Петрук, Н.Г. Виговська // *Фінанси України*. — 2009. — №8. — С. 118–124;
14. *Сивульський М.І.* Результати роботи, проблеми й завдання державної контрольно-ревізійної служби України / М.І. Сивульський // *Фінанси України*. — 2009. — №3. — С. 37–45;
15. *Тимченко О.М.* Дієвість методів управління податковим боргом в контексті новацій Податкового кодексу України / О.М. Тимченко // *Фінанси України*. — 2011. — №3. — С. 54–62;
16. *Шабліста Л.М.* Фінанси підприємств: витоки кризових явищ та роль держави в їх подоланні / Л.М. Шабліста // *Економіка та прогнозування*. — 2009. — №4. — С. 53–67;
17. *Швабій К.* Міжнародний досвід реформ у сфері оподаткування доходів населення / К. Швабій // *Економіка України*. — 2010. — №6, 12. — С. 43–54.